

Prijaté/ Received: 06.12.2024

Recenzované/ Reviewed: 11.12.2024

DOI: <https://doi.org/10.24040/aap.2024.21.2.64-76>

Táto publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0, International Licence CC BY-ND (uviedenie autora - bez odvodeného obsahu).

VYUŽÍVANIE HOTOVOSTNÉHO A BEZHOTOVOSTNÉHO PLATOBNÉHO STYKU VO VYBRANÝCH PODNIKOKH MALOOBCHODU V PODTATRANSKOM REGIÓNE

THE USE OF CASH AND NON-CASH PAYMENTS IN SELECTED RETAIL BUSINESSES IN THE HIGH TATRAS REGION

KATARÍNA ZIMERMANOVÁ

Ing. Katarína Zimermanová, PhD., Ekonomická fakulta UMB, Inštitút manažérskych
systémov EF UMB so sídlom v Poprade, Dlhé hony 5766/16, Poprad, email:
katarina.zimermanova@umb.sk

Abstract: *The present paper deals with the use of cash and non-cash payments in retail stores in a selected region around the High Tatras in the north of Slovakia. It presents own research partial results of payment preferences in selected individual retail outlets and selected retail stores not involved in an international chain. It was created with the intention of verifying the assumption of a disappearing need for cash. The obtained results are processed and presented for selected categories of retail outlets. The results show that most outlets are prepared to accept cash and non-cash payments from their customers, but some stores accept only cash. The role of cash varies by transaction type and consumer profile. The use of cash or electronic payment varies depending on the type of transaction and the profile of the seller and the consumer. We focus on retail stores preferences.*

Keywords: platobný styk, hotovostné platby, bezhotovostné platby, preferencie predávajúcich

JEL Classification: G31, M21

ÚVOD

Článok sa zaoberá aktuálnou témou využívania hotovostných a bezhotovostných platieb vo vybraných maloobchodných prevádzkach, skúma problematiku preferencie predávajúcich a kupujúcich pokiaľ ide o spôsob úhrady za nákup. Niektoré maloobchodné kamenné predajne uprednostňujú hotovostné platby od svojich zákazníkov, niektoré uprednostňujú bezhotovostné platby, pričom príčiny môžu byť rôzne. Niektoré predajne nepreferujú konkrétny typ platby, rešpektujú voľbu zákazníkov, ktorí tiež majú isté preferencie. Preto sme sa v súvislosti s prebiehajúcimi a s pripravovanými reguláciami týkajúcimi sa využívania hotovostných a bezhotovostných platieb tieto tendencie rozhodli sledovať.

Už pred desiatimi rokmi výskum realizovaný v spolupráci s ECB (Európska centrálna banka) o využívaní hotovosti vo vybraných siedmich rôznych krajinách (Austrália, Francúzsko, Holandsko, Kanada, Nemecko, Rakúsko, USA) konštatuje, že predpovede o čoskorom úplnom zániku hotovosti sa nenapĺňajú, naopak - výsledky výskumu ukázali, že

hotovosť sa stále používa rozšírene, napríklad v Nemecku a v Rakúsku tvorila väčší podiel z hľadiska hodnoty transakcií. Zároveň konštatujú rozdiely vo využívaní hotovosti aj medzi skúmanými krajinami (Bagnall, J. et al., 2014).

Podľa správy vypracovanej pre Európsku centrálnu banku (Esselink, H., Hernández, L., 2017) používanie hotovosti stále prevláda, a to najmä pri transakciách s nízkou hodnotou, podiel elektronických platieb neustále rastie, najmä v maloobchode a online prostredí. Tento trend teda nie je ojedinelý na Slovensku, ale odráža širšie správanie v celej eurozóne. Rastúci trend platieb kartou a mobilnými zariadeniami vrátane bezkontaktných možností bol spôsobený najmä väčším pohodlím a bezpečnosťou, ako aj snahou o digitalizáciu vo finančnom sektore. Podľa tohto prameňa napriek uvedeným trendom zostáva hotovosť preferovaným spôsobom platby hlavne pre určité demografické skupiny: starších spotrebiteľov alebo spotrebiteľov s horším prístupom k bankovým službám. Používanie hotovosti je navyše ovplyvnené aj typom nákupu, pričom hotovosť sa častejšie používa v menších maloobchodných predajniach, zatiaľ čo vo väčších maloobchodných predajniach a supermarketoch je vyšší podiel elektronických transakcií. V Turecku napríklad skúmajú psychologické faktory, napríklad úzkosti zákazníkov v súvislosti s realizáciou elektronických nákupov pomocou nových technológií založených na teórii akceptovania a používania technológie (UTAUT), kde základom je model akceptácie určitej technológie a hovoria o potrebe zaradiť do systému aj pocity zákazníka. (Celik, H., 2016)

V roku 2023 už hovoria manažéri bánk a spoločností sprostredkujúcich platobný styk pôsobiacich na Slovensku o tom, že podiel bezhotovostných platieb predbehol hotovostné platby a prezentujú svoju pripravenosť a aktívnu účasť v prechode na bezhotovostnú ekonomiku. (Šampióni..., 2023)

Podľa údajov Združenia pre bankomatové karty napríklad na Slovensku veľkí obchodníci, konkrétne Lidl a Kaufland chystajú pre svojich zákazníkov možnosť realizovať platby za nákupy prostredníctvom vlastných platobných aplikácií. Zákazník nahrá údaje o svojej platobnej karte do aplikácie predávajúceho a platby bude realizovať priamo cez aplikáciu (napríklad Lidl Pay alebo Kaufland Pay), zaplatia mobilom naskenovaním vygenerovaného QR kódu. V Českej republike už tento spôsob úhrady je k dispozícii zákazníkom oboch uvedených reťazcov. Platobné aplikácie sú prepojené s vernosťnými aplikáciami a zákazníkovi môžu priamo ponúknuť pri platbe zľavu z hodnoty nákupu, čo okrem jednoduchosti úhrady predstavuje aj úsporu času. K zvýšeniu bezpečnosti takejto platby prispieva aj fakt, že QR kódy sú dynamické – jedinečné, nie je možné použiť ten istý kód viackrát a platba je overovaná aj pomocou biometrických údajov (odtlačok prsta alebo sken tváre). Predajcovia takto zjednodušia platenie svojim zákazníkom, zároveň získajú informácie o ich správaní. V tejto súvislosti sú zaujímavé aj úvahy o zmene spôsobu zúčtovávania pohybu peňazí, kde namiesto platby kartou by mohlo ísť o štandardnú SEPA platbu alebo instantnú platbu. Predajcovia tak ušetria veľké objemy finančných prostriedkov súvisiacich s poplatkami za platby kartou bankám. Podľa predsedu ZBK je to približne 0,5 % z každej zrealizovanej platby kartou. (Supermarkety..., 2024)

Malí predajcovia však zvyčajne nedisponujú dostatočným objemom finančných zdrojov na rozsiahle inovácie platobných systémov, často je pre nich finančne nákladné aj využívanie POS (point of sale) terminálov, ktoré je spojené s poplatkami banke. V niektorých maloobchodných prevádzkach bezhotovostné platby neprijímajú vôbec. Príčiny môžu byť rôzne, niektorí predávajúci môžu mať pocit lepšej kontroly nad objemom peňazí, tvorbou cien a pod., príčinou môže byť presvedčenie podnikateľa alebo jeho rozhodnutie nespolupracovať so žiadnou bankou, prípadne snaha o optimalizáciu dosiahnutých ekonomických výsledkov v súvislosti so zdaňovaním príjmov z podnikania.

Skúmali sme preto vybrané faktory určujúce preferencie predávajúcich a kupujúcich vo vybraných maloobchodných kamenných prevádzkach v jednom z regiónov Slovenska.

Zamerali sme sa na predajne a prevádzky, ktoré nie sú súčasťou zahraničných reťazcov so širokou geografickou pôsobnosťou - u týchto predpokladáme plnohodnotné využívanie elektronických platobných nástrojov na realizovanie hotovostného i bezhotovostného platobného styku.

1. PLATOBNÝ STYK AKO SYSTÉM REALIZÁCIE A ORGANIZÁCIE FINANČNÝCH TRANSAKCIÍ

Platobný styk ako systém organizácie a realizácie finančných transakcií medzi jednotlivými subjektmi, ktoré vedú k presunu peňažných prostriedkov zahŕňa nástroje, pravidlá a mechanizmy, ktorými sa vykonávajú platby medzi dotknutými subjektmi, a to buď v hotovosti alebo bezhotovostne.

1.1 Typy platobného styku

Za typy platobného styku teda považujeme: a) hotovostný platobný styk, teda prevod finančných prostriedkov realizovaný prostredníctvom fyzických peňazí (bankovky, mince) a b) bezhotovostný platobný styk, ktorý znamená prevod peňazí realizovaný prostredníctvom bankových účtov, šekov, platobných kariet, elektronických platobných systémov alebo príkazov na úhradu. Kým v rámci hotovostného platobného styku sa využívajú hmotné (fyzické) platobné nástroje, v bezhotovostnom platobnom styku ide najmä o bankové prevody realizované na základe individuálnych a trvalých príkazov na úhradu alebo inkaso, ale tiež ďalšie nástroje, ako sú platobné karty (debetné alebo kreditné), elektronická peňaženka (napr. Revolut, PayPal). Platobné karty v súčasnosti tiež môžu mať fyzickú alebo elektronickú podobu.

V kontexte rozmachu využívania elektronických platieb v posledných rokoch sa v mnohých krajinách objavujú úvahy odborníkov i laickej verejnosti o tom, či hotovosť a hotovostné platby majú ešte budúcnosť, pričom niektoré štáty sa snažia problematiku využívania hotovosti a bezhotovostných platieb riešiť aj úpravami legislatívy, ktoré majú regulovať hotovostné platby, prípadne zaručiť tzv. nedotknuteľnosť hotovosti a zaručiť právo na jej používanie aj v budúcnosti.

1.2 Legislatívna úprava platobného styku s dôrazom na hotovostné platby

V podmienkach Slovenskej republiky je platobný styk všeobecne regulovaný národnou aj európskou legislatívou, pričom medzi najdôležitejšie predpisy patria:

1. zákon č. 492/2009 Z. z. o platobných službách, ktorý upravuje poskytovanie platobných služieb v SR,

2. smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2366 (PSD2), ktorá zabezpečuje harmonizáciu pravidiel platobného styku v rámci EÚ a podporuje inovácie v oblasti elektronických platieb a

3. nariadenie EÚ č. 260/2012 (SEPA), ktoré štandardizuje cezhraničné platby v rámci SEPA (Single Euro Payments Area).

V roku 2013 v rámci boja proti daňovým únikom boli na Slovensku zavedené limity na platby v hotovosti, aby sa zamedzilo daňovým únikom, praniu špinavých peňazí, ako aj financovaniu organizovaného zločinu. Podľa zákona č. 394/2012 Z. z. o obmedzení platieb v hotovosti boli od roku 2013 stanovené limity hotovostných platieb na 5 000 €, pre fyzické osoby nepodnikateľov na 15 000 €. Novela uvedeného zákona podľa § 4 od 1. júla 2023 limit sumy zjednotila: aktuálne sa zakazuje platba v hotovosti, ktorej hodnota prevyšuje 15 000 € -

rovnako pre všetky subjekty. V prípade porušenia tohto ustanovenia zákona však nedochádza k neplatnosti právneho úkonu súvisiaceho s úhradou.

Platbou v hotovosti sa podľa zákona o obmedzení platieb v hotovosti rozumie odovzdanie bankoviek alebo mincí v hotovosti v mene euro alebo bankoviek alebo mincí v hotovosti v inej mene odovzdávajúcim a prijatie tejto hotovosti príjemcom, a to bez ohľadu na právny dôvod tejto platby. Hodnotou platby v hotovosti v inej mene ako je euro je nominálna hodnota bankoviek a mincí prepočítaná na eurá referenčným výmenným kurzom určeným a vyhláseným Európskou centrálnou bankou alebo Národnou bankou Slovenska, ktorý je platný v deň predchádzajúci dňu platby v hotovosti. Ďalej platí, že platba vykonaná za dodanie tovaru na dobierku, ako aj platba kreditnou kartou, sa nepovažuje za platbu v hotovosti.

Ak je platba v hotovosti vyplývajúca z jedného právneho vzťahu rozdelená na viac samostatných platieb, pod hodnotou platby v hotovosti sa rozumie súčet hodnôt týchto platieb. Znamená to, že ak by bola medzi predávajúcim a kupujúcim uzavretá zmluva, kde celková výška platby jedného plnenia alebo viacerých plnení je viac ako 15 000 €, ani jedna platba týkajúca sa tejto zmluvy nemôže byť realizovaná v hotovosti, ani preddavok, ani čiastková platba.

Na platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté pri poskytovaní platobných služieb, poštových služieb a poštového platobného styku, sa uvedený zákaz nevzťahuje.

Prijaté platby od zákazníkov ako tržby pokrývajú náklady podnikateľského subjektu a majú zabezpečiť dostatok prostriedkov na jeho ďalší rast a rozvoj. Ak podnik nedisponuje dostatkom vlastných finančných prostriedkov, môže požiadať o cudzie zdroje, najčastejšie o obchodný úver (Vinczeová, 2018). Aby ho získal, musí preukázať schopnosť externé cudzie zdroje splácať a v súlade so zákonom o účtovníctve precízne evidovať všetky hospodárske operácie. Hotovostné platby sú považované za problémové pokiaľ ide o riziko daňových únikov, na druhej strane môže nepriznávanie prijatých platieb v hotovosti eliminovať dostupnosť cudzích zdrojov.

V súčasnosti predávajúci v maloobchode nie je viazaný povinne prijímať elektronické platby. Ak tak robí, je to jeho rozhodnutie. Niektorí maloobchodní predajcovia umožňujú svojim zákazníkom platiť v hotovosti i bezhotovostne, niektorí postupujú inak. Na možnosť bezhotovostnej platby zvyčajne v maloobchodnej prevádzke upozorňujú buď nálepkou pri vstupe alebo na pokladni – najčastejšie sa používajú logá platobných systémov ako sú Visa, Mastercard, Maestro, American Express a pod., prípadne Google Pay, Apple Pay, GarminPay a FitBitPay. Ďalším spôsobom môže byť textové oznámenie o prijímaní elektronických platieb (kartou, hodinkami alebo inými platobnými prostriedkami). Niektoré platobné terminály ponúkajú zákazníkovi, aby si sám vybral spôsob platby z možností zobrazených na displeji. Ďalšie spôsoby uvádzania spôsobov úhrady sa týkajú skôr elektronickej komunikácie medzi predávajúcim a kupujúcim pri elektronickom obchode, prípadne využívania ikon alebo symbolov na faktúrach a pokladničných dokladoch medzi podnikateľmi navzájom alebo vo veľkých prevádzkach, nie typicky v maloobchode. K už zaužívaným riešeniam patrí využívanie čiarových kódov (2D barecodes) pri mobilných platbách (Gao, J. et al., 2009).

Zákon aktuálne priamo neukladá povinnosť zverejniť možný spôsob platby na konkrétnom viditeľnom mieste. Dokonca ani povinnosť informovať zákazníkov konkrétnym spôsobom o type platby na prevádzke neupravuje konkrétny právny predpis. Východisko môžeme nájsť v povinnosti informovať spotrebiteľa jasne a zrozumiteľne o predmete predaja alebo poskytovanej službe, ktorá vyplýva zo zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa. Ďalšie nadväzujúce právne normy, ktoré sa určitým spôsobom môžu týkať spôsobu úhrady sú občiansky zákonník alebo zákon o používaní elektronickej registračnej pokladne, ktoré síce neurčujú konkrétne podmienky vo vzťahu k povinnosti informovať zákazníka o type platby, upravujú systém súvisiaci s pohybom peňazí od zákazníka k predávajúcemu. Takého oznámenia môžu formovať alebo dotvárať dobrú obchodnú prax.

Ústavný zákon č. 241/2023 Z. z. stanovuje povinnosť umožniť každému vykonať platbu za nákup tovarov a služieb v hotovosti zákonným platidlom. Obchodníci sú teda povinní prijať platbu v hotovosti, odmietnuť môžu iba za určitých podmienok - napr. ak by zákazník chcel vykonať platbu viac ako 50 kusmi euromincí a iné – podľa uvedeného zákona.

V ďalšej kapitole uvádzame výsledky vlastného skúmania preferencií jednotlivých typov platieb a konkrétnych podmienok, ktoré si predávajúci stanovili a reálne ich využívajú.

2. VÝSLEDKY SKÚMANIA PREFERENCIÍ HOTOVOSTNÝCH ALEBO BEZHOTOVOSTNÝCH PLATIEB V MALOOBCHODE

Rozhodnutie o tom, akou formou umožní predávajúci vykonávať platbu je na rozhodnutí predávajúceho. Bezhotovostný platobný styk nie je možné od predávajúceho vymáhať. V mesiacoch august až september 2024 sme realizovali skúmanie preferencií platieb, ktoré prijímajú maloobchodné predajne v podtatranskom regióne, konkrétne v okresoch Poprad, Kežmarok, Stará Ľubovňa, Levoča a Spišská Nová Ves. Vo vlastnej réžii sme osobne oslovovali vybrané malé kamenné predajne, ktoré nie sú súčasťou veľkých zahraničných reťazcov.

Osobné zisťovanie sme sa rozhodli využiť, aby sme zabezpečili čo najvyššiu návratnosť relevantných údajov a eliminovali diskrimináciu majiteľov predajní, ktorí nevyužívajú internet. Ako nástroj zisťovania sme využili dotazník a riadený rozhovor s doplňujúcimi otázkami.

Cieľom skúmania bolo na základe poznatkov o typoch platobného styku a nástrojoch ich uplatňovania v kamenných maloobchodných predajniach opytovaním pomocou dotazníka a riadeného rozhovoru zistiť, kvantifikovať, a analyzovať a porovnať, ktoré typy platobného styku respondenti preferujú a ktoré realizujú.

Obrátili sme sa na 270 vybraných predajní. Podarilo sa nám získať relevantné informácie od 255 podnikov, čo predstavuje viac ako 94 %, 11 podnikov vyjadrilo nesúhlas so zaradením do skúmania, v ostatných podnikoch nevedeli alebo nechceli zamestnanci presne odpovedať na naše otázky.

Výberový súbor maloobchodných predajní sme rozdelili do deviatich kategórií podľa predmetu ich činnosti na základe spoločných znakov. Počty a percentuálne podiely podnikov zastúpených v jednotlivých kategóriách sme prehľadne usporiadali (tabuľka 1).

Tabuľka 1: Prehľad početností vybraných maloobchodných prevádzok

maloobchodná prevádzka	spolu	podiel v %
reštaurácie, bistrá, kaviarne a pod.	79	30,98
potraviny - malé	24	9,41
potraviny - domáca sieť	19	7,45
obuv a odevy	22	8,63
lekáreň	15	5,88
drogéria	18	7,06
zmiešaný tovar	19	7,45
kaderníctvo	27	10,59
manikúra, pedikúra, kozmetika	32	12,55
SPOLU	255	100,00

Zdroj: vlastné spracovanie výsledkov primárneho skúmania.

Najväčší podiel maloobchodných prevádzok tvoria prevádzky cestovného ruchu zamerané na poskytovanie stravovania, ako sú reštaurácie, bistrá a kaviarne (bez stánkov rýchleho občerstvenia) - spolu takmer 31 %. Druhou najpočetnejšou kategóriou sú poskytovatelia osobných služieb (kaderníctvo/holičstvo, manikúra, pedikúra, kozmetika) s podielom 23,14 %. Nasledujú maloobchodné predajne potravín (16,86 %), ktoré nie sú súčasťou veľkých obchodných reťazcov zo zahraničia. Rozdelili sme ich na malé súkromné potraviny a potraviny zaradené do obchodnej siete v historickom kontexte považovanej za domácu – ide o prevádzky patriace do sietí Coop Jednota a Sintra, ktoré majú v porovnaní s veľkými obchodnými reťazcami tradične malé predajne v mestách a obciach na Slovensku. Ďalšou kategóriou sú predajne obuvi a odevov, patria sem malé predajne obuvi, ako aj malé súkromné športové predajne a butiky s módnymi odevmi, pracovnými odevmi a odevmi upravovanými na mieru (8,63 %). Drogeria a zmiešaný tovar (papierníctva, darčkové obchody, obchody so suvenírmi, kvetinárstva, farby-laky) predstavujú spolu 14,51 %.

V jednotlivých prevádzkach sme zisťovali preferované spôsoby platby na strane predávajúceho. Niektoré prevádzky majú už pri vstupe do prevádzky zverejnenú informáciu o tom, aké platby prijímajú (viac ako polovica opýtaných), pričom väčšina takýchto oznámení sa týka prijímania iba hotovosti alebo určitého obmedzenia elektronickej platby. Približne štvrtina analyzovaných podnikov má túto informáciu zverejnenú až pri mieste platby. Možnosť bezhotovostných platieb je prezentovaná nálepkami spoločností, ktoré platby sprostredkovávajú.

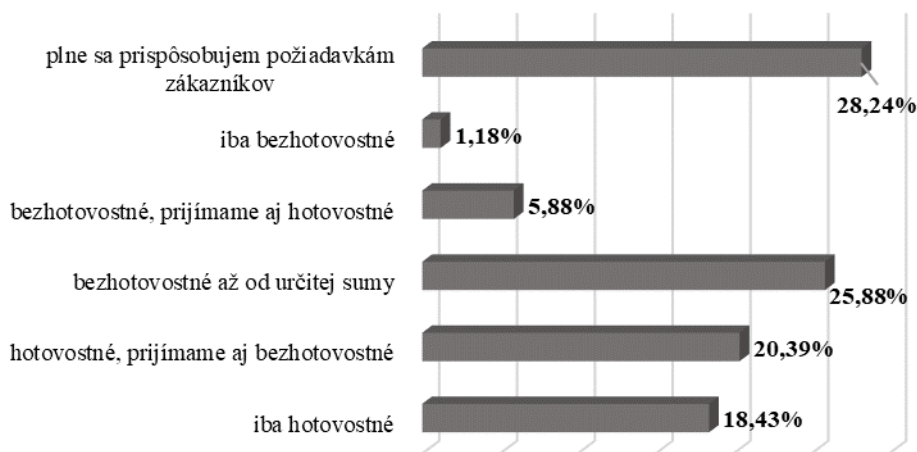
Pýtali sme sa na preferované spôsoby platby priamo prítomných zamestnancov alebo majiteľov predajní, ktorí mali na výber z nasledujúcich možností:

- prijímame platby iba v hotovosti,
- preferujeme platby v hotovosti, ale prijímame aj bezhotovostné platby,
- prijímame platby v hotovosti, aj bezhotovostné platby, ale iba od určitej sumy,
- preferujeme bezhotovostné platby, ale prijímame aj hotovostné,
- prijímame iba bezhotovostné platby,
- nepreferujeme žiadny konkrétny typ platby, vychádzame v ústrety zákazníkom.

Prehľad rozdelenia podnikov podľa vyššie uvedených kritérií prezentujeme v grafe 1. Najviac odpovedajúcich maloobchodných podnikov (28,24 %) uviedlo, že nepreferuje ani hotovostné, ani bezhotovostné platby, ale vyhovejú požiadavkám zákazníkov.

Viac ako štvrtina respondentov uviedla, že uprednostňujú hotovostné platby, ale až od určitej sumy. Najmenej respondentov uviedlo, že v ich prevádzkach je možné platiť iba bezhotovostne. Ide o prevádzky, ktoré predávajú potraviny a kávu bez obsluhy. Zákazník vstupuje do prevádzky, vyberie si, čo potrebuje, zaplatí kartou a automaty mu vydajú tovar.

Rozdelenie preferovaných spôsobov prijímaných platieb

Graf 1: Rozdelenie maloobchodných predajní podľa preferovanej platby od zákazníkov

Zdroj: vlastné spracovanie výsledkov primárneho skúmania.

Ďalej podrobne analyzujeme jednotlivé preferencie podľa predmetu činnosti maloobchodných podnikov. Rozdelíme ich na väčšie skupiny – preferované hotovostné platby, preferované bezhotovostné platby a bez preferencií. Pre lepšiu orientáciu sme výsledky usporiadali do prehľadnej tabuľky (tabuľka 2). Tabuľka obsahuje tak preferované spôsoby platby, teda výsledok zisťovania čo v konkrétnej predajni uprednostňujú, ako aj realizované platby, teda tie, ktoré sú schopní realizovať bez ohľadu na svoje preferencie.

Zistili sme, že najpočetnejším súborom sú podniky, ktoré preferujú platby v hotovosti, je ich až 64,71 %, z ktorých iba tretina prijíma výhradne hotovostné platby. Podniky preferujúce bezhotovostné platby predstavujú menej ako 10 % všetkých analyzovaných podnikov, pričom tri z nich prijímajú iba bezhotovostné platby, všetky ostatné podniky prijímajú aj hotovosť. Zo všetkých podnikov bez ohľadu na preferencie prijíma hotovostné aj bezhotovostné platby až 80 % podnikov.

Tabuľka 2: Prehľad preferovaných a realizovaných spôsobov platieb vo maloobchodných prevádzkach

PREFEROVANÉ platby	iba hotovosť	hotovosť, prijíma aj bezhotovostné	hotovosť, bezhot. až od určitej sumy	bez preferencií	bezhot., prijíma aj hotovostné	iba bezhotovostné	spolu
počty maloobch. predajní	47	52	66	72	15	3	255
	165			72	18		255
podiel na celkovom počte v %	64,71%			28,24%			100,00%
REALIZOVANÉ platby	iba hotovosť	hotovostné aj bezhotovostné				iba bezhotovostné	spolu
počty maloobch. predajní	47	205				3	255
podiel na celkovom počte v %	18,43%	80,39%				1,18%	100,00%
REALIZOVANÉ platby	iba hotovosť	bezhotovostné					spolu
počty maloobch. predajní	47	208					255
podiel na celkovom počte v %	18,43%	81,57%					100,00%

Zdroj: vlastné spracovanie výsledkov primárneho skúmania.

Bez ohľadu na preferencie podniky prijímajúce bezhotovostné platby tvoria spolu až 81,57 %. Podniky, ktorých zamestnanci alebo majitelia sa vyjadrili, že neuprednostňujú žiadny z typov platieb a vyhovejú požiadavkám zákazníkov tvoria takmer tretinu respondentov (28 %).

2.1 Hotovostné platby ako preferovaný spôsob platby skúmaných prevádzok

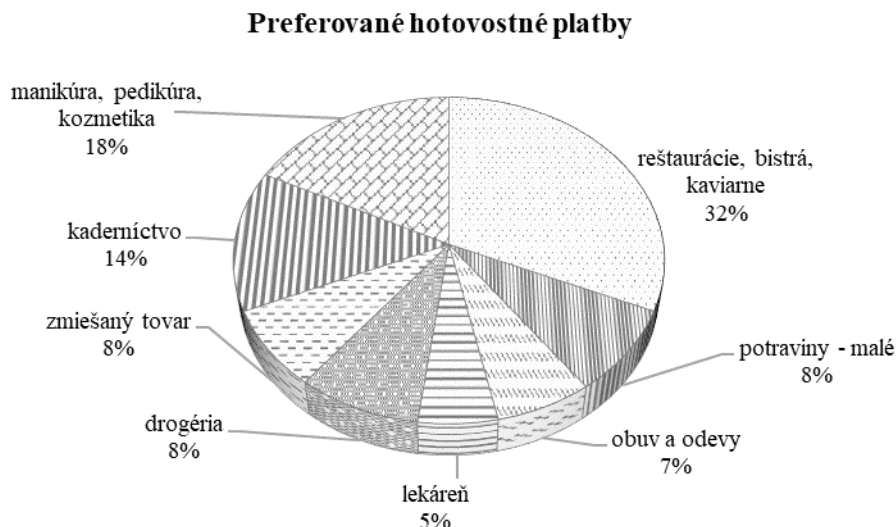
Hotovostné platby preferuje takmer 65 % z vybraných podnikov, z nich približne 40 % prijme bezhotovostnú platbu iba nad určitú sumu. Najčastejšie ide o sumu 5 €, malý počet podnikov uviedol ako minimálnu sumu na bezhotovostnú platbu 5, 7 alebo 10 €. Minimálnu sumu bezhotovostnej úhrady stanovila štvrtina všetkých prevádzok. Preferencie hotovosti s možnosťou bezhotovostnej platby bez podmienok uviedlo 20,38 % opýtaných. Takmer pätina všetkých respondentov prijíma iba hotovostné platby.

Počas zisťovania sme na základe osobnej skúsenosti priamo na mieste zistili, že niektoré podniky síce verejne, a aj pre náš prieskum, deklarujú možnosť platiť hotovosťou i bezhotovostne, ale zákazníka na mieste od bezhotovostnej úhrady priamo alebo nepriamo odhovárať.

V štyroch reštauračných zariadeniach sme zistili, že pri pokladnici majú nalepené identifikačné rozlíšenie (nálepku), že prijímajú platby kartou, ale už dlhodobo (viac ako rok) majú na dverách alebo pri pokladnici uvedený oznam, že „platba kartou momentálne nie je technicky možná“. Známym hostí na to obsluha už pri objednávke neupozorňuje, neznámym väčšinou vopred upozorňuje.

Zistili sme, že iba hotovostné platby prijímajú najmä prevádzkovatelia osobných služieb, konkrétne manikúra, pedikúra, kozmetika. Podiel prijímateľov iba hotovosti je 43,75 % zo všetkých poskytovateľov týchto služieb, pričom aj čo do počtu tvoria najviac prijímateľov hotovosti zo všetkých skúmaných kategórií, hoci v percentuálnom vyjadrení ide iba o 1,5 % zo všetkých podnikov. Ďalej nasledujú kaderníctva, kde 40,74 % z nich prijíma platby iba v hotovosti, z celkového počtu podnikov je to druhá najpočetnejšia skupina. Tieto podniky sú podľa vyjadrenia respondentov vlastnené aj prevádzkované tou istou osobou (viac ako 80 % prevádzkuje živnosť), nemajú zamestnancov. Poskytovateľ služby a prijímateľ platby sú tá istá osoba. Len o jeden podnik menej prijíma platby iba v hotovosti v kategórii reštaurácie, ale pokiaľ ide o podiel na celej kategórii podnikov spoločného stravovania, je to iba 12,66 %.

Po spracovaní získaných odpovedí konštatujeme, že medzi podniky prijímajúce iba hotovosť vôbec nepatria predajne obuvi a odevov a malé potraviny patriace do miestnych domácich sietí.

Graf 2: Rozdelenie maloobchodných predajní preferujúcich hotovostné platby

Zdroj: vlastné spracovanie výsledkov primárneho skúmania.

Na základe informácií získaných v osobných rozhovoroch so zamestnancami alebo majiteľmi týchto obchodných prevádzok usudzujeme, že príčina spočíva v počte realizovaných obchodov v predajniach potravín, ktoré obstarávali a zavádzali technológiu na prijímanie bezhotovostných platieb centrálne.

Predajne odevov a obuvi disponujú technológiou najmä preto, že ceny jednotlivých položiek sú pomerne vysoké a všetci majitelia zhodne uviedli záujem zákazníkov, najmä turistov, o bezhotovostné platby.

2.2 Bezhotovostné platby ako preferovaný spôsob platby skúmaných prevádzok

Zistili sme, že bezhotovostné platby preferuje 7,06 % vybraných maloobchodných predajní. Z toho najväčšie zastúpenie (50 %) majú reštaurácie, bistrá a kaviarne, ďalej nasledujú malé súkromné potraviny (16,67 %), potom predajne zapojené v domácej obchodnej sieti rovnako ako predajne obuvi a odevov (11,11 %).

Najmenší podiel podnikov preferujúcich bezhotovostné platby predstavujú malé súkromné lekáreň (5 %).

Ako hlavnú príčinu preferovania bezhotovostných platieb respondenti najčastejšie uvádzali jednoduchšie spracovanie platieb a úsporu času na spracovanie prijatej platby (viac ako 80 % opýtaných). Na druhom mieste v poradí uvádzali predávajúci ako príčinu preferovania bezhotovostných platieb bezpečnosť realizovaných transakcií (60 %).

Iba bezhotovostné platby prijímané v prevádzkach bez obsluhy majú vo výberovom súbore osobitné postavenie. Okrem toho, že ich je najmenej a tvoria iba jedno percento respondentov vyskytujú sa iba v uvedenom jednom type prevádzky. Podľa vyjadrenia majiteľa, ktorý si nie je istý, či postupuje správne: má v prevádzke oznam, že platba v hotovosti z technických príčin v súčasnosti nie je možná. Priznal, že hlavným dôvodom je snaha o zabezpečenie majetku svojho podniku, pretože neprispôsobiví občania zvyčajne nedisponujú elektronickými platobnými prostriedkami ale hotovosťou. Priestory sú technicky prispôbované na bezhotovostné platby rôznymi elektronickými nástrojmi a vybavené kamerovým systémom.

2.3 Platby prijímané s ohľadom na rozhodnutie zákazníka

Necelá tretina maloobchodných jednotiek umožňuje svojim zákazníkom realizovať platby v hotovosti i bezhotovostne podľa ich vlastného uváženia. Uvádzajú, že neuprednostňujú ani hotovostné ani bezhotovostné platby. Najviac podnikov bez preferencií v spôsobe prijímaných platieb patrí do kategórie reštaurácie (25 % predávajúcich bez preferencií konkrétneho druhu platby).

Približne rovnako veľké zastúpenie majú predajne domácich maloobchodných sietí predajní. Podiel 12,5 % predajní bez preferencií predstavujú súkromné prevádzky ponúkajúce obuv a odevy.

Lekárne a predajne so zmiešaným tovarom, ktoré neuprednostňujú hotovostné ani bezhotovostné platby tvoria približne sedem percent takýchto prevádzok. O niečo menej (približne 5 %) sú drogérie a podniky poskytujúce osobné služby – kaderníctvo, manikúra, pedikúra a pod.

V podnikoch poskytujúcich osobné služby zaradených do výberového súboru je prijímanie bezhotovostných platieb skôr výnimkou. Pri osobných rozhovoroch majitelia prevádzok uvádzajú, že sa chcú vyrovnat' väčším poskytovateľom rovnakých služieb, hoci platia poplatky za prijímané bezhotovostné platby.

ZÁVER

Podľa informácií zverejnených na stránkach Národnej banky Slovenska sú bezhotovostné platby stále populárnejšie, počet platieb kartou dlhodobo prevyšuje počet hotovostných platieb (Behúňová, 2023). Uvedené štatistiky sa nezaoberajú veľkosťou a predmetom činnosti podniku, nevykazujú osobitne maloobchodné kamenné prevádzky.

Zisťovali sme preferencie maloobchodných kamenných predajní vo vybranom regióne, kde sme oslovili viac ako 250 maloobchodných prevádzok. Skúmali sme, aký typ platby preferujú, ako umožňujú svojim zákazníkom platiť – či uprednostňujú hotovosť alebo elektronické platby, alebo či ponúkajú zákazníkom možnosť zvoliť si spôsob platby, ktorý im vyhovuje.

Pod hotovostnými platbami pre potreby skúmania rozumieme platby prijímané v bankovkách a minciach platnej meny. Bezhotovostné platby sú platby realizované elektronicky pomocou platobnej karty alebo iných elektronických nástrojov, ako sú mobily, hodinky, prstene a pod. s platobnou funkciou.

Zistili sme, že pokiaľ ide o možnosť realizácie hotovostných a bezhotovostných platieb v skúmaných maloobchodných kamenných predajniach, takmer 20 % respondentov umožňuje platbu iba v hotovosti a až viac ako 80 % umožňuje svojim zákazníkom platiť bezhotovostne.

Pokiaľ ide o preferovaný spôsob platby, pomer hotovostných voči bezhotovostným sa mení a hotovostné platby preferuje až 64 %, napriek tomu väčšina podnikov (viac ako 2/3) umožňuje zákazníkom realizovať aj bezhotovostné platby, z nich približne polovica podmieňuje bezhotovostnú platbu minimálnou hodnotou nákupu.

Predávajúci prijímajúci hotovostné i bezhotovostné platby – bez ohľadu na to, či ich preferujú alebo nie - na doplňujúcu otázku, či majú prehľad o tom, ktorý typ platieb prevláda čo do počtu nevedeli odpovedať. Respondenti sa vyjadrili o prevahe bezhotovostných platieb prevyšujúcich 50 €, ale ani to nie je pravidlo. Presné štatistiky o počte prijímaných jednotlivých typov platieb si nevedú. Domnievame sa, že údaje pre takúto štatistiku je možné nájsť napríklad v účtovníctva, ale tieto informácie nebolo možné získať v rámci nášho skúmania.

Nepredpokladáme, že všetky podnikateľmi prijaté hotovostné platby ostávajú nepriznanými. Podnikatelia vo výberovom súbore môžu mať rôzne dôvody preferovania hotovostných platieb. Tvoria až dve tretiny opýtaných. V osobných rozhovoroch majitelia

uvádzali ako príčinu preferovania hotovosti väčšiu dôveru v hotovosť (viac ako polovica opýtaných), obstarávanie zásob materiálu a tovaru od svojich dodávateľov v hotovosti, ako aj vysoké poplatky pri prijímaní elektronických platieb hlavne pri malých sumách za nákup, kedy poplatok môže prevýšiť výšku prijímanej tržby.

Ďalším dôvodom môže byť optimalizácia priznaných tržieb v súvislosti so zdaňovaním príjmov z podnikania. Iba niektorí maloobchodníci boli otvorení otázkam na túto tému. Niektorí respondenti priznali, že takto ušetrí určitý objem finančných prostriedkov, ktoré by inak odviekli do štátneho rozpočtu ako daň z príjmov, ale ich výšku nepovažujú za podstatnú. Presné čísla nepoznáme, otázne môže byť zaoberať sa pomerom rizika, ktoré predstavuje postih súvisiaci s krátením dane a objemom ušetrených prostriedkov.

Niektorí podnikatelia (najmä v tzv. gastrosektore, ale aj v osobných službách) priznávajú ako živnostníci nižšie tržby a hotovosť si ponechajú, prípadne priznávajú nižšie oficiálne mzdy svojim zamestnancom, finančné prostriedky, ktoré majú odvádzať sociálnej poisťovni a zdravotným poisťovni ako povinné odvody odvedú iba z minimálnej sumy a nepriznané tržby neoficiálne zamestnancom doplácajú ku mzde v hotovosti. To však vedie k následkom, ktoré sú nevýhodné najmä pre zamestnancov.

Zároveň môže byť v menších podnikoch užšie prepojenie medzi osobou prijímajúcou platby od zákazníka a majiteľom predajne - môže to byť tá istá osoba alebo osoba, ktorej predávajúci viac dôveruje a menej sa obáva o svoje tržby prijaté v hotovosti. To predstavuje značnú disproporciu: malé predajne s malým počtom zamestnancov, zvyčajne v dlhodobom pracovnom pomere a veľké predajne s obrovskými počtami často sa meniacich zamestnancov vo veľkých obchodných reťazcoch – tu zabezpečujú vyššiu mieru kontroly práve nástroje na prijímanie tržieb elektronicky. Ľudský faktor a riziko s ním spojené je eliminovaný aj zavádzaním tzv. samoobslužných zón, kde je obmedzený počet miest prijímajúcich aj hotovostné platby a kupujúci sú vďaka technológiám pod neustálou kontrolou. Veľkí predajcovia tak zákazníkov vychovávajú k bezhotovostným platbám.

Ďalšia príčina spočíva v úzkom prepojení predávajúceho a kupujúceho, kedy predávajúci poskytne kupujúcemu zľavu, príjme hotovosť, vzájomne si dôverujú – zákazník sa neobáva nevybavenia prípadnej reklamácie a pod. bez vystavenia dokladu o platbe.

Tendencie regulovať hotovostné a bezhotovostné platby viedli okrem vyššie uvedených legislatívnych úprav aktuálne k prijatiu zákonnej úpravy v rámci tzv. konsolidačného balíčka o povinnosti predávajúcich evidujúcich tržby v systéme eKasa prijímať aj bezhotovostné platby. Technické zabezpečenie tejto povinnosti bude na predávajúcich. Okrem terminálov, používanie ktorých je spojené s poplatkami budú môcť využívať aj iné elektronické možnosti platby, QR kódy ako lacnejšie riešenie, a to pre všetky platby bez ohľadu na výšku sumy. Štát takýmto spôsobom bude mať lepšiu kontrolu a môže eliminovať daňové úniky. Pri hotovostných platbách takúto kontrolu nemá.

V súčasnosti niektorí predávajúci využívajú na prijímanie bezhotovostných platieb statické QR kódy, ktoré ale nie sú napojené na systém e-kasa. So zámerom umožniť zákazníkovi vybrať si spôsob platby v hotovosti alebo bezhotovostne rovnocenne u všetkých predávajúcich, a zároveň efektívnejšie sledovať zdaniteľné príjmy finančná správa v súčasnosti pripravuje možnosť využívania QR kódov, ktoré obchodníkom vydá. Pôjde o využívanie statických QR kódov, ktoré budú určitou náhradou platieb kartou u maloobchodníkov, ale bez poplatkov. Ďalej pôjde o dynamické QR kódy - najmä pre nákupné centrá a obchodné reťazce.

Cieľom skúmania bolo na základe poznatkov o typoch platobného styku a nástrojoch ich uplatňovania v kamenných maloobchodných predajniach opytovaním pomocou dotazníka a riadeného rozhovoru zistiť, kvantifikovať, a analyzovať a porovnať, ktoré typy platobného styku respondenti preferujú a ktoré realizujú. Zistili sme, že najviac vybraných maloobchodných kamenných predajní umožňuje zákazníkovi realizovať hotovostné aj

bezhotovostné platby. Na základe získaných výsledkov nevieme posúdiť vývoj pomeru hotovostných a bezhotovostných platieb v čase, ale konštatujeme, že vysoký podiel maloobchodných predajní umožňujúcich bezhotovostné platby je v súlade s trendom, ktorý prezentujú vyššie uvedené čiastkové výsledky skúmania odborníkov z bankového sektora a zo sektora informačných technológií.

Problematika platieb realizovaných v hotovosti a bezhotovostne je stále aktuálna. Súvisí s mnohými oblasťami života – tak podnikateľského, ako aj občianskeho. Svedčí o tom záujem bánk, spoločností, ktoré zabezpečujú realizáciu bezhotovostných platieb všetkých druhov pokiaľ ide o technické riešenia i bezpečnosť platieb, ako aj záujem štátu. Zistenia, ku ktorým sme dospeli podľa nášho názoru potvrdzujú potrebu ďalšieho skúmania a zisťovania tak na strane predávajúcich, ako aj na strane zákazníkov.

LITERATÚRA

BAGNALL, J. et al. 2014. *Consumer Cash Usage: a Cross-Country Comparison with Payment Diary Survey Data*. ECB Working Paper, No. 1685, European Central Bank (ECB), Frankfurt a. M. 2014. ISSN 1725-2806 (online). Dostupné na: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/154118/1/ecbwp1685.pdf>. [zobrazené 2024-09-19].

BEHÚŇOVÁ, I. 2023. *Slováci platia radi rýchlo a digitálne*. Online. Národná banka Slovenska, 2023. Dostupné na: <https://nbs.sk/aktuality/slovaci-platia-radi-rychlo-a-digitalne/>. [zobrazené 2024-09-27]

CIELIK, H. 2016. *Customer online shopping anxiety within the Unified Theory of Acceptance and Use Technology (UTAUT) framework*. In Asia Pacific Journal of Marketing and Logistic. vol. 28, Issue 2, p. 287-307.

ESSELINK, H., HERNÁNDEZ, L. 2017. *The use of the cash by households in the euro area*. Online. ECB Occasional Paper, Frankfurt a. M. 2017. Series No 201. Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op201.en.pdf>. [zobrazené 2024-09-25]

GAO, J. et al. 2009. *A 2D Barcode-Based Mobile Payment System*. In The Third International Conference on Multimedia and Ubiquitous Engineering (MUE 2009) Proceedings Paper. Qingdao 2009. ISBN 978-0-7695-3658-3. p. 320.

Supermarkety ponúkajú platby už aj cez aplikáciu. Ušetria na poplatkoch za platby kartou. Združenie pre bankové karty. 2024. Dostupné na: <https://www.zbk.sk/aktualita/supermarkety-a-platby>. [zobrazené 2024-11-28]

Šampióni digitalizácie a inovácií. Zoznámte sa s víťazmi Mastercard Awards 2022. Forbes, 2023. Dostupné na: <https://www.forbes.sk/sampioni-digitalizacie-a-inovacii-zoznamte-sa-s-vitazmi-mastercard-awards-2022/>. [zobrazené 2024-11-12]

VINCZEOVÁ, M. 2018. *Možnosti financovania malých a stredných podnikov z cudzích zdrojov*. Belianum.

Zákon 492/2009 Z. z. o platobných službách v z. n. p.

Zákon 394/2012 Z. z. o obmedzení platieb v hotovosti v z. n. p.

Zákon 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa v z. n. p.

Zákon 431/2002 Z. z. o účtovníctve v z. n. p.

Zákon 289/2008 Z. z. o používaní elektronickej registračnej pokladnice v z. n. p.

Zákon 40/1964 Zb. občiansky zákonník v z. n. p.

ACTA AERARII PUBLICI, vol. 21, 2024, no. 2

Zákon 241/2023 Z. z. ústavný zákon, ktorým sa dopĺňa Ústava Slovenskej republiky
č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov